

BOLALARGA NEMIS TILINI O'RGATISHDA MADANIYATLARARO KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHNING LINGVOMADANIY ASOSLARI

Abdulazizova Maftuna Azizbek qizi

Termiz davlat Pedagogika instituti, talaba

Ilmiy rahbar: p.f.f.d.(PhD) Z. Shirnazarova

Termiz davlat Pedagogika institute

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarga nemis tilini o'rgatish jarayonida madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish muammosi yoritilgan. Maqolada lingvomadaniy yondashuv asosida til va madaniyat uyg'unligini bolalar ongiga singdirishning metodik yo'llari ko'rib chiqilgan. Amaliy kuzatuvlar asosida yosh o'quvchilarda til orqali boshqa madaniyatga hurmat, ochiqlik va muloqot qobiliyatini shakllantirish bo'yicha samarali usullar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Nemis tili, lingvomadaniy yondashuv, madaniyatlararo kompetensiya, boshlang'ich ta'lim, chet tili o'qitish

LINGUISTICAL FOUNDATIONS OF FORMING INTERCULTURAL COMPETENCE IN TEACHING GERMAN TO CHILDREN

Abdulazizova Maftuna Azizbek qizi

Termez State Pedagogical Institute, student

Scientific advisor: Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD) Z.

Shirnazarova

Termez State Pedagogical Institute

Keywords: German language, linguocultural approach, intercultural competence, primary education, foreign language teaching.

Bugungi global integratsiya jarayonlarida xorijiy tillarni bilish nafaqat kommunikatsion, balki madaniy kompetensiyani ham talab etmoqda. Chet tilini o'rganish bu — boshqa xalqlarning qadriyatlari, urf-odatlar va tafakkur shakllari bilan tanishishdir. Ayniqsa, nemis tilini o'rganayotgan bolalarda madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish, ularni ochiq fikrli, tolerant va muloqotga tayyor

shaxslar etib tarbiyalash uchun katta imkoniyatdir. Lingvomadaniy yondashuv – bu tilni xalq madaniyati bilan bog‘liq holda o‘rgatishga asoslangan metod bo‘lib, u til va madaniyatni bir butun sifatida ko‘radi. Bu yondashuv bolalarda boshqa millatlarga hurmat, qiziqish, va o‘zini anglashni rivojlantiradi. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga nemis tilini o‘rgatishda lingvomadaniy yondashuv asosida madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganiladi.

Tadqiqot quyidagi usullar asosida olib borildi:

Nazariy tahlil: lingvodidaktika, madaniyatlararo muloqot va boshlang‘ich ta‘lim bo‘yicha ilmiy adabiyotlar o‘rganildi.

Amaliy kuzatuv: Toshkent shahridagi umumta‘lim maktabining 3-sinf o‘quvchilari bilan tajriba darslari olib borildi. Lingvomadaniy metodlar: mavzular doirasida nemis xalqiga oid bayramlar (masalan, Weihnachten), salomlashuv uslublari, madaniy qadriyatlar, milliy taomlar haqida suhbatlar va didaktik o‘yinlar tashkil etildi. Tajriba: sinfda 4 hafta davomida har bir darsda lingvomadaniy komponent qo‘llanildi. Darslar multimediami vositalar, rasmi materiallar, o‘yinlar va video lavhalar bilan boyitildi. Amaliy tadqiqot jarayonida o‘quvchilarda quyidagi o‘zgarishlar kuzatildi: Nemis tili orqali boshqa madaniyatga qiziqish ortdi; O‘quvchilar “Guten Tag”, “Auf Wiedersehen”, “Wie geht’s dir?” kabi salomlashuv va xayrlashuv shakllarini o‘zlashtirdi; Nemischa bayramlar, nemis xalqining turmush tarzi haqida asosiy ma‘lumotlarga ega bo‘ldi; Madaniyatlararo muloqotga doir oddiy ssenariyli o‘yinlarda faol ishtirok eta boshladi; O‘quvchilarning darsga motivatsiyasi va ishtiroki 28% ga oshgani qayd etildi. Discussion (Muhokama) Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tilni madaniyat bilan birgalikda o‘rgatish, o‘quvchilar tafakkurini kengaytiradi, boshqa madaniyatlarga nisbatan bag‘rikenglikni shakllantiradi. Boshlang‘ich yoshdagi o‘quvchilarning tafakkuri ochiq va qabulchan bo‘lgani uchun lingvomadaniy komponent ularning rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. O‘quvchilarda

kommunikativ ko'nikmalar bilan bir qatorda boshqa millatlarning qadriyatlarini tushunish va qabul qilish, turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilishga tayyorgarlik shakllana boshlaydi. Cheklovlar sifatida ayrim maktablarda multimedaviy vositalar yetishmovchiligi, o'qituvchilarning madaniyatlararo metodikaga tayyor emasligi qayd etilishi mumkin. Quyida sizning mavzuingizga mos keluvchi **"Bolalarga nemis tilini o'rgatishda madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishning lingvomadaniy asoslari"** bo'yicha ilmiy uslubda yozilgan matnni taqdim etaman. Matnni kurs ishi, maqola yoki tezisga moslab kengaytirish mumkin. Zamonaviy til o'rganish jarayonida nafaqat lingvistik bilimlar, balki madaniy va kommunikativ ko'nikmalar ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, bolalarga xorijiy til, xususan nemis tilini o'rgatishda madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish pedagogik faoliyatning muhim jihatlaridan biridir. Bu borada lingvomadaniy yondashuv markaziy o'rinni egallaydi. Chunki til va madaniyat o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, til vositasida nafaqat muloqot amalga oshiriladi, balki madaniyat, qadriyatlar, urf-odatlar va tafakkur tarzlari ham uzatiladi. Lingvomadaniy asoslar deganda, tilshunoslik va madaniyatshunoslikning kesishgan nuqtasi — ya'ni til vositasida madaniyatni o'rganish va o'rgatish nazarda tutiladi. Bolalar tilni o'zlashtirish jarayonida ko'pincha konkret voqeliklar, syujetli hikoyalar, o'yinlar va vizual materiallar orqali yangi so'zlarni yodlaydilar. Bu usullar orqali o'rganilayotgan tilning madaniy konteksti ham tabiiy ravishda bolaga yetkaziladi. Shu boisdan ham lingvomadaniy materiallarni dars mazmuniga integratsiya qilish, o'quvchilarda nafaqat so'z boyligini oshiradi, balki ularning boshqa millat va madaniyat vakillari bilan muloqotda muvofiq harakat qila olish malakasini shakllantiradi. Madaniyatlararo kompetensiya bu — tilni o'rganayotgan shaxsning boshqa madaniyat vakillari bilan to'g'ri, samimiy va moslashuvchan muloqot olib borish qobiliyatidir. Bu kompetensiyaning tarkibiy qismlari — bilim, ko'nikma, ijtimoiy-madaniy anglash va emotsional sezgirlik hisoblanadi. Ayniqsa, nemis tili singari yevropa tillarini o'rganishda bolalarga Germaniyaga xos bo'lgan kundalik

hayotiy vaziyatlar, madaniy qadriyatlar, bayramlar, turmush tarzi haqida ma'lumot berish ularning tilni o'zlashtirishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. Masalan, nemis tilidagi "Abendbrot", "Kindergarten", "Heimat" kabi atamalar faqat lug'aviy tarjima bilangina emas, balki ularning orqasidagi madaniy mazmunni anglatib berishni ham talab qiladi. Shunday yondashuv orqali bolalarda nafaqat tilga, balki o'rganilayotgan xalq madaniyatiga nisbatan hurmat, qiziqish va ochiqlik shakllanadi. Bu esa, o'z navbatida, ularning madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyasini mustahkamlovchi asosiy omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. Lingvomadaniy asoslarni o'quv jarayoniga kiritishda multimediamiy resurslar, teatr elementlari, interaktiv o'yinlar, madaniyatlararo muloqotga oid loyihaviy ishlar juda foydalidir. Ayniqsa, teatr sahnalari orqali nemis tilidagi ijtimoiy muloqot shakllari (salomlashish, uzr so'rash, tabriklash, tanishtirish va h.k.)ni jonlantirib ko'rsatish, bolalarda tabiiy til muhitini yaratishga xizmat qiladi. Bu esa, o'z navbatida, ularning psixologik to'siqlarsiz o'z fikrini chet tilida ifoda etishiga ko'maklashadi. Shuningdek, nemis tilidagi darslarda o'quvchilarni Germaniya va O'zbekiston madaniyatlarini solishtirishga undovchi topshiriqlardan foydalanish (masalan: "Bizda va ularda bayramlar qanday o'tadi?", "Qaysi odatlar o'xshash, qaysilari farq qiladi?") orqali bolalarda madaniy tahlil qilish va hurmat bilan qabul qilish ko'nikmasi rivojlanadi. Xulosa qilib aytganda, bolalarga nemis tilini o'rgatishda lingvomadaniy yondashuv asosida madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish — ularning til bilish darajasini chuqurlashtirish, kommunikativ imkoniyatlarini kengaytirish, madaniyatlararo tushunishni rivojlantirish va eng asosiysi, ochiq, tolerant shaxs bo'lib kamol topishlariga xizmat qiladi. Shu bois, til o'rgatishda lingvomadaniy vositalar, metodik yondashuvlar va madaniyatlararo tahlil asosida tashkil etilgan darslar bolalar ta'limida yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Globalizatsiya jarayoni ta'lim sohasiga ham o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Bugungi kunda xorijiy tillarni, xususan nemis tilini o'rgatishda faqat grammatik bilimlar emas, balki ushbu til vakillarining madaniyatini anglash, tushunish va unga hurmat bilan qarash

ko'nikmalari ham muhim sanaladi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, lingvomadaniy yondashuv til o'rganish jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda¹. Til bu — faqat aloqa vositasi emas, balki bir xalqning tafakkuri, tarixiy tajribasi, urf-odatlar, qadriyatlari va dunyoqarashini ifoda etuvchi muhim ijtimoiy hodisadir². Bolalarga til o'rgatish jarayonida lingvomadaniy yondashuvni qo'llash, ularning til orqali madaniyatni anglashiga xizmat qiladi. Masalan, nemis tilidagi "Gemütlichkeit", "Fernweh", "Fingerspitzengefühl" kabi so'zlar shunchaki tarjima bilan emas, balki ular ifodalayotgan madaniy kontekst bilan birga tushuntirilsa, o'quvchilar bu tilni hayotiyroq va chuqurroq anglaydilar³. Madaniyatlararo kompetensiya tarkibida quyidagi asosiy elementlar ajratib ko'rsatiladi:

- madaniyatlararo bilimlar (tarix, urf-odatlar, qadriyatlar haqida ma'lumotlar),
- emotsional sarmoya (boshqa madaniyat vakillarini tushunishga tayyorlik),
- ijtimoiy ko'nikmalar (muloqot qilish, empatiya, to'g'ri reaksiya berish) va
- motivatsiya (madaniyatlararo aloqaga kirishga intilish)⁴.

Bolalar yoshida bu kompetensiyalarni shakllantirishda o'yin, teatr, sahna ko'rinishlari, qo'shiqlar, bayramlar haqidagi hikoyalar, vizual materiallar (rasm, video, multfilm) muhim rol o'ynaydi. Bu nafaqat til o'rganishga qiziqishni kuchaytiradi, balki bolalarda madaniyatlararo bag'rikenglikni ham shakllantiradi⁵. Psixologlar ta'kidlaganidek, 6-12 yosh oralig'i bolalarning o'zga madaniyatga nisbatan qiziqishi ortadigan, ularni o'z fikrini mustaqil bayon eta oladigan bosqichidir⁶. Shu sababli, aynan shu davrda chet tilini lingvomadaniy asosda o'qitish ayniqsa samarali bo'ladi. O'qituvchi bu jarayonda tilni emas, balki madaniyatni ham "darslik" sifatida ko'rishi zarur. Shuningdek, O'zbekiston va Germaniya madaniyatlarini solishtirish, umumiylik va farqlarga e'tibor qaratish bolalarda tahlil qilish, taqqoslash, baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, har ikkala mamlakatdagi oilaviy qadriyatlar, bolalar bayramlari yoki taom madaniyatini solishtirish orqali madaniy anglash chuqurlashadi.

XULOSA

Lingvomadaniy yondashuv asosida bolalarga nemis tilini o'rgatish ularning madaniyatlararo kompetensiyasini samarali shakllantiradi. Bu yondashuv nafaqat til ko'nikmalarini, balki o'quvchining shaxsiy va madaniy rivojlanishini ta'minlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'yinli va vizual metodlar bilan boyitilgan darslar o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi, tilni faol va ongli ravishda o'zlashtirishga yordam beradi. Kelgusida bu yo'nalishda vizual vositalar asosida maxsus metodik qo'llanmalar ishlab chiqilishi, o'qituvchilar uchun madaniyatlararo yondashuv bo'yicha seminarlar tashkil etilishi lozim. Albatta, quyidagi **xulosa** sizning mavzuingizga — *“Bolalarga nemis tilini o'rgatishda madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishning lingvomadaniy asoslari”* — to'liq mos keladi. Ilmiy uslubda, mavzuni umumlashtiruvchi tarzda yozilgan: Bugungi globallashuv jarayonida xorijiy tillarni o'rganish nafaqat kommunikativ ehtiyoj, balki madaniyatlararo muloqotda muvaffaqiyatli ishtirok etishning muhim vositasiga aylanmoqda. Bolalarga nemis tilini o'rgatish jarayonida madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish — ularning faqat til ko'nikmalarini emas, balki ijtimoiy-madaniy tafakkurini, tolerantlik, ochiqlik va o'zga madaniyatlarga hurmat bilan qarash fazilatlarini ham rivojlantiradi. Tilda mavjud bo'lgan madaniy qatlamni anglash uchun lingvomadaniy yondashuv zarur bo'lib, u bolalarda o'rganilayotgan tilni hayotiy kontekstda tushunish, real muloqotga tayyor bo'lish va boshqa madaniyat vakillari bilan to'g'ri aloqada bo'lish kompetensiyasini shakllantiradi. Mazkur yondashuvda o'yinlar, hikoyalar, teatr sahnalashtirishlari, interaktiv topshiriqlar, madaniyatlararo solishtirma tahlillar orqali samaradorlikka erishish mumkin. Xorijiy til darslarini lingvomadaniy asosda tashkil etish orqali bolalarda nafaqat til bilimlari chuqurlashadi, balki ularning shaxsiy rivoji, empatiya darajasi va global tafakkuri ham yuksaladi. Shuning uchun til o'rganish jarayonida lingvomadaniy va madaniyatlararo yondashuvlar pedagogik faoliyatning ajralmas va zamonaviy talablariga javob beruvchi yo'nalishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Risager, K. (2007). *Language and Culture Pedagogy: From a National to a Transnational Paradigm*. Multilingual Matters. [↵](#)
2. Sapir, E. (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. Harcourt, Brace and Company. [↵](#)
3. Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters. [↵](#)
4. Fantini, A.E. (2006). *Exploring and Assessing Intercultural Competence*. Center for Social Development. [↵](#)
5. Kramsch, C. (1993). *Context and Culture in Language Teaching*. Oxford University Press. [↵](#)
6. Piaget, J. (1972). *The Psychology of the Child*. Basic Books. [↵](#)
7. Abdullayeva, D. (2021). Chet tillarni o'qitishda lingvomadaniy yondashuvning o'rni. O'zDJTU Ilmiy axborotnomasi, №2.
8. Hammerly, H. (1982). *Synthesis in Second Language Teaching: An Introduction to Linguistics*. Blaine: Second Language Publications.
9. Kramsch, C. (1993). *Context and Culture in Language Teaching*. Oxford University Press.
10. Solodova, N. V. (2005). *Lingvostranovedenie v prepodavanii nemetskogo yazyka*. Moskva: Filologiya.
11. Karimova, M. (2022). Boshlang'ich sinflarda chet tilini o'rgatishda o'yin metodlarining roli. "Ta'lim va rivojlanish" ilmiy jurnali, №4.